

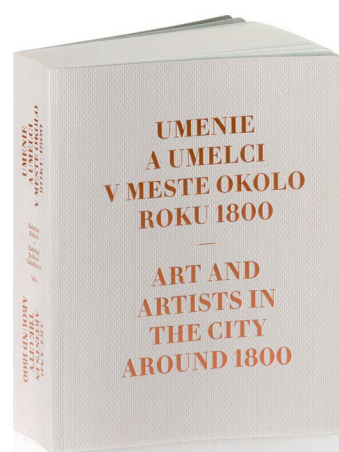
Umenie a umelci v meste okolo roku 1800

Art and Artists in the City around 1800

Eds.: Katarína Beňová – Katarína Kolbiarz Chmelinová. Bratislava : Stimul; Katedra dejín výtvarného umenia Filozofickej fakulty Univerzity Komenského, 2023, 619 s. ISBN 978-80-8127-388-9 (tlačená verzia), ISBN 978-80-8127-389-6 (elektronická verzia)

Komentovaná publikácia je záverečným výstupom domáceho vedeckého projektu s názvom *Tradícia versus inovácia. Sondy do umenia a architektúry miest na Slovensku okolo 1800 a ich reflexie*, pričom charakter originálneho a autorského výskumu výtvarného umenia a architektúry na prelome 18. a 19. storočia poskytol komparatívnu platformu a partnerstvo nielen pre publikačné výstupy ako jednotliviny, ale aj pre medzinárodné vedecké kolokvium uskutočnené v novembri 2022 a zhmotnené práve v tejto publikácii. Zvlášť možno vyzdvihnúť fakt, že kolokvia sa zúčastnili viac ako dve desiatky domácich a zahraničných odborníkov, pričom ich výber príjemne reflektoval medzigeneračný odborný dialóg; do diskurzu totiž vstúpili predstavitelia niekoľkých generácií historikov umenia i historikov orientovaných na kultúrne dejiny, vrátane doktorandov. Publikácia priamo nadväzuje na starší edičný počín *Mecenstvo umenia okolo roku 1800: k pamiatkam výtvarného umenia a architektúry z obdobia neskorého osvietenstva (nielen) na Slovensku / Patronage of art around 1800 : fine art and architecture from the late enlightenment in (and around) Slovakia*. Eds.: Katarína Beňová – Katarína Kolbiarz Chmelinová. Bratislava : Stimul; Katedra dejín výtvarného umenia Filozofickej fakulty Univerzity Komenského, 2020, 325 s. ISBN 978-80-8127-294-3. Obe tieto publikácie majú príbuznú a veľmi profesionálnu grafickú úpravu, a v slovenských podmienkach vedy a výskumu je zrejme aj enormné množstvo práce oboch editoriek v angažovaní sa a finalizácii celého výskumného projektu a publikačného zámeru do zdarného konca.

Kolektívna monografia je členená na viacero častí venovaných primárne architektúre (*Architektúra a meštianske staviteľstvo*), vizualite maľby a sochy (*Tradície v nových reprezentatívnych kontextoch*), portrétnej tvorbe,

médiu grafiky a streleckým terčom (*Populárne typy výtvarného prejavu miest*), artefaktom importovaným do slovenských zbierok či zberateľom samotným (*Zberateľstvo a mecenát umenia*), statusu a výkonu umeleckej profesie (*Dielenská prax*) a nakoniec niekoľkým témam kultúrnej histórie okolo roku 1800 (*Kultúrno-spoločenské prostredie miest*). Prvou, pevnejšie postavenou časťou knihy, je oddiel o architektúre: kým úvod do charakteru architektúry, prípadne staviteľstva 19. storočia v našom domacom prostredí je prehľadným textom postaveným na štyroch konkrétnych tézach (Dana Bořutová), ďalšie tri príspevky sú prípadovými štúdiami s analýzou súdobého „vkusu“ a istých, často nezávislých a náhodných trajektórií, ktoré tento vkus na konkrétnych miestach (*real spaces*) formovali, napr. v Bratislave alebo Krakove konzistentnejšie prepojenými s vtedajšími umeleckými centrami, ale aj v pomerne lokálnom prostredí Banskej Bystrice. Na príklade banskobystrického mu-

rárskeho majstra Jána (Johanna) Glitschku aktívneho od záveru 30. rokov 18. storočia (Tomáš Janura) sú zrejme hlboko zakorenené lokálne tradície a požiadavky, ktoré viac rezonovali v praktickosti, účelnosti a funkčnosti stavby, ako v potenciálnych úvahách o aktuálnej móde a architektonických trendoch 18. storočia. Aktivita a prax Jána Glitschku, murárskeho majstra a zjavne aj výkonného staviteľa na mieste, ktorý realizoval utilitárne požiadavky svojich zákazníkov, je *pars pro toto* stavebnej produkcie v lokálnom prostredí dnešného Slovenska, a bolo by veľmi vítané nielen jeho aktivity enumerovať, čo je, samozrejme, heuristicky záslužná práca, ale aj metodologicky kontextualizovať.

Príspevok Barbary Kristiny Murovec je vzorovou štúdiou o tradíciách i inováciách vo vizualite školských budov, fenoméne, ktorý sa objavuje naprieč celou Habsburskou monarchiou v 70. a 80. rokoch 18. storočia, často aj ako istý dôsledok rozpustenia Spoločnosti Ježišovej v roku 1773 a zániku prepracovaného edukačného systému, ktorý jezuiti dlhodobo v ranom novoveku formovali. Príznačne ale „ex-jezuiti“ zostávali v rovine patrónov a objednávateľov, v Ljubljane to bol Gabriel Gruber (1740 – 1805), ktorý od základov vybudoval v 70. rokoch 18. storočia tamojšiu školu orientovanú na štúdium hydrauliky a mechaniky. Túto tému tlmočenú cez alegóriu navigácie a vodnej dopravy potom reflektoval Martin Johann Schmidt (1718 – 1801), zvaný aj Kremser Schmidt, vo freskovej výzdobe klenby slávnostného schodiska: z môjho osobného pohľadu by bolo mimoriadne zaujímavým ukotviť ikonografiu maľby v kontexte paralelných realizácií aj v iných lokalitách mimo viedenského centra, v prostredí historického Uhorska je to napríklad klenba knižnice kláštora premonštrátov v Jasove (1776) alebo klenba slávnostnej sály tzv. Esterházyovského lýcea v Egeri (1781). Erasmus Schrött (†1804), ktorý v rokoch 1801 – 1802 reštauroval nástenné maľby Johanna Lucasa Krackera v Jasove, a zvlášť klenbu knižnice s alegóriou vedy a umenia pod patronátom opáta Andreasa Saubera (1700 – 1779), je autorom maliarskej výzdoby slávnostnej sály kaštieľa Semseyovcov v Šaci (1782) s exkluzívnou antickou témou vojenského ťaženia Marca Antonia v Egypte. Príspevok Zuzany Labudovej a Tomáša Januru je výbornou prípadovou štúdiou o pretrvávajúcej, no postupne odznievajúcej preferencii monumentálnych barokových nástenných

malieb, i keď s uplatnením antického naratívu. Tento text, a to vďaka snahe o postihnutie osobnosti košického maliara Erasma Schrötta potom priamo nadväzuje na interpretáciu maliarovho iluzívneho oltára v bývalom jezuitskom kostole z roku 1797 Katarínou Kolbiarz Chmelinovou v už spomínanom staršom publikačnom výstupe *Mecenstvo umenia okolo roku 1800: k pamiatkam výtvarného umenia a architektúry z obdobia neskorého osvietenstva (nielen) na Slovensku*. Z hľadiska osobných preferencií by som práve v časti *Tradície v nových reprezentačných kontextoch* ocenila viac príspevkov, t. j. deziderát maliarstva a sochárstva okolo roku 1800. Napriek tomu, že toto obdobie nie je celkom vďačným časovým rámcom z pohľadu sledovania potenciálnych exkluzívnych diel, o maliarskej a sochárskej produkcii záveru 18. storočia by sme mali vedieť v budúcnosti viac.

Možnostiam a variantom umeleckej produkcie viedenského prostredia je venovaný príspevok Kataríny Beňovej o tamojšej portrétnej tvorbe záveru 18. storočia, bez vysvetlenia sa však ocitneme *in medias res* v texte o portrétistovi, absolventovi viedenskej akadémie a jej riadnom členovi Carlovi (Karlovi) Casparovi (1747 – 1809). Problematickou nie je samotná štúdia, tá je pionierska a veľmi objavná, kontextualizuje totiž portrétne diela „pre“ zákazníkov zo Slovenska, resp. historického Uhorska, produkované v umeleckom centre: podstatnou otázkou je metodologické kotvenie umenia okolo roku 1800 z pohľadu geografie umenia a pomenovanie charakteru jeho väzieb k Viedni, Parížu či Rímu. V historiografii dejín umenia často skúmame recepciu umeleckých ideí a foriem, rovnako ako objektov a obrazov, ktoré z pohľadu našej geografickej príslušnosti vznikli „inde“ a pomáhame si pojmami ako *migrácia*, *reciprocita* či *cirkulácia*, ktoré sú síce termínmi spájajúcimi sa s mnohými predsudkami a klišé, ale v rámci historiografie poskytujú možnosť, ako pomenovať charakter výtvarného umenia a architektonickej produkcie na našom území. Je totiž zrejme, že v umeleckým centrách i navzájom vzdialených lokálnych priestoroch majú diela identickú kvalitu, ovplyvnenú nedostatkom kompetície a akceptovaním lokálnych umelcov rôznej úrovne, čo príkladne vypovedá o možnostiach strednej Európy v 2. polovici 18. a v prvých desaťročiach 19. storočia.

Zahrnutie štúdií o hudbe, literatúre, divadle, resp. historickej štúdie o mestskej inteligencii, v časti

Kultúrno-spoločenské prostredie miest osobne nepovažujem za celkom šťastný počín; v rámci načrtnutej plurality by som viac uvítala texty ku kultúrnej situácii v prostredí východného Slovenska, resp. sakrálneho umenia východného náboženského rítu, rovnako ako aj reflektovanie výtvarného umenia protestantskými komunitami v závere 18. storočia po vydaní tzv. Tolerančného patentu cisárom Jozefom II. v roku 1781. Asi najväčšou slabinou komentovej publikácie je fakt, že kniha síce obsahuje krátky úvod editoriek, ten ale nespĺňa legitímnu požiadavku metodologickej štúdie vysvetľujúcej konkrétny časový interval a identifikujúcej zmeny, ktoré podstatným spôsobom menili vizualitu výtvarného umenia a architektúry. Potom sa v jednej publikácii stretne text Marty Herucovej o námetovej analýze do domácich zbierok importovanej Wedgwoodovej keramiky so „súpismi duší“ Ríma

a umelcov z nášho územia zahrnutých v týchto zoznamoch (Viera Bartková). Môžeme potom chápať publikáciu *Umenie a umelci v meste okolo roku 1800 / Art and Artists in the City around 1800* ako neuzatvorené ohmatávanie nosných tém okolo roku 1800, resp. ohlasované hľadanie tradície v 18. a nachádzanie inovatívnych momentov v 19. storočí? Pravdepodobnejšie však je, že nateraz zostávame „zaseknutí“ v úrovni základného výskumu a kratších *case studies*, dostatočne nepripravení na syntetickú publikáciu. Podprahovo je zrejmé, s akými rôznorodými témami, fenoménmi a problémami sa potýkali obe editorky publikácie, obraz vizuálnej kultúry Slovenska, či kultúrnych dejín v širšom chápaní, na našom území okolo roku 1800 nám tak nateraz ešte stále chýba.

Barbara Hodášová

Mgr., Mgr. art. Barbara Hodášová, PhD.

Centrum vied o umení SAV, v. v. i.

org. zložka Ústav dejín umenia

Dúbravská cesta 9

SK-841 04 Bratislava

e-mail: barbara.hodasova@savba.sk